

kivirágoztatására, viszont kevesebb elismeréssel kecsegtet.

Vannak tehát választásaink

- - -

Gyekiczky Tamás:

NÉHÁNY MEGJEGYZÉS NAGY BOLDIZSÁR IRÁSÁHOZ

A jogi oktatás válságban van. A válságot megszüntetni akarók népes tábora a gyakorlati oktatás megerősítését kívánja. Mivel a jog tanításának célja gyakorlati - azaz jogalkalmazásra kíván képezni - ezért a jogi oktatás ez irányú átrendezése helyeselendő. Ugyanakkor a gyakorlati képzés előtérbe állításában nagy adag tulzás van, mivel lebecsüli az elméleti szakokat. Pedig az elmélet az utóbbi években nagy fejlődésen ment keresztül, kialakult a jog tudományos vizsgálata . . .

Pikler Gyula 1892-ben írta le ezeket a sorokat. A jogtudományokat rendszerezve mindehhez hozzá tette: szerinte a jogi tudományoknak több fajtája van. A jogi tudományok rendszerében a jogtörténet, összehasonlító jogtudomány, jogászat, természetjog /észjog/, jogbölcselet /jogszociológia/ foglalnak helyet. Mindegyik tudománynak más a szerepe, funkciója, feladata, a jogról mindegyik másképpen nyilatkozik. Pikler sorra veszi a jogtudományi ágak módszerét, megállapítja, azok szerkezetükben sem azonosak egymással. Kiemelten foglalkozik a jogbölcselet és a jogászat viszonyával. A jogbölcselet /híven az értékmentes szociológia mondanivalójához/ Pikler szerint a jog és a társadalom összefüggését, az okok és következmények rendszerét tárja fel, azokat a feltételeket, amelyek kondicionálják a jogi jelenségek valóságos történéseit. A jogászat ezzel szemben "nem nagyon törekszik a jogot úgy előadni, hogy az intézmények okai és következményei könnyen kitűnjenek."

A jogot a bíró számára írja le, aki alkalmazza azt, okokra és következményekre tekintet nélkül. Az okok és következmények állandó szem előtt tartása - folytatja Pikler - csak

megzavarja a bírókat hivatásuk gyakorlásában, és jogbizonytalanságot idéz elő. "Ezért a jogászat inkább el-, mintsem felfedi a jog ezen oldalát." Vagy - lekicsinyli az elméleti jogtudományokat, vizsgálódási körüket a gyakorlat szempontjából lényegtelennek ítélve.

Amennyiben Pikler indító soraira gondolunk vissza, megállapíthatjuk, a jogi oktatás számára elmélet és gyakorlat anti-nomokusak, ebből, még Pikler sem tud kiutat mutatni.

Boldizsár tudományelméleti fejtegetéseket tartalmazó irására készített megjegyzéssorozatot nem véletlenül kezdtem Pikler Gyula 90 évvel ezelőtti sorainak felidészével. Célom nem az volt, hogy Pikler élményeimet publikussá tegyem, vagy Boldizsártól számon kérjem a magyar jogelméleti gondolkodás felidését, hiszen bizonyára nállam sokkal jobban ismeri. Idézőjel nélküli idézésemmel szerettem volna időtlenné tenni Boldizsár irásának egyik alapvető problémáját, a jogról szóló ismerethalmazok tudományosságának kérdését. A majdnem 100 évvel ezelőtt írt munka bizonyítja, olyan alapvető kérdéssel állunk szemben, amely a jog puszta létével együtt fogalmazódik meg.

Ugy gondolom Boldizsár ebben egyet is ért velem. A továbbgondolás, a finomítás szükségessége - véleményem szerint - gondolatmenetében is ezután következik. Amennyiben a jogról szóló tudásunk valóban annyi rendszerben elhelyezhető, ahányban ezt Pikler leírta, indokolatlan bármelyik számára kizárólagossá tenni a tudomány nevének használatát. Boldizsár fogalmazásában ott bujkál az a feltételezés, miszerint egyetlen jogtudomány ismeretes, egy olyan, amely egységes fogalomrendszerében, homogén módon írja le a jogi rendszer társadalmi lényegét. E feltételezés szerintem, csak egy elvont munkamegosztási modellen alapuló tudományelmélet szempontjából tűnik igaznak.

Boldizsár kiválóan ismeri az európai kultúra - félmondatos hivatkozásban idézett - tudományos tradícióit. Ezek azonban napjainkra meglehetősen megkoptak, illetve sokoldalúságuk elismerése megkérdőjelezte a tudományos racionalizmus mindenhatóságának tételét. Más kérdés, hogy Európának ezen a felén

amelyen élünk, még nem ismertük fel e tendenciákat, sőt a társadalomépítés heroikus korszakaiban a politikai legitímáció hiányának pótlásaként felerősödött a 100-200 évvel ezelőtti illúzió, a tudományos ész etikai boldogságot teremtő tana. Ideológiában, filozófiában a legélesebb /leghisztérikusabb/ kritikát azok a filozófusok, gondolkodók kapták, akik a XX. század fordulóján ujjaértékelték a tudomány és megismerés lehetőségeit, felismerték a tudományos ismeretek korlátjait. Így pl. Wittgenstein, Husserl, Popper, E. Mach neve, műve kimaradt gondolkodásunkból. /Majd elfelejtettem; Machot az utóbbi harminc évben egyetemet végzett emberek mind ismerik, csak azt tudják kevesen, hogy egy szubjektív bizonyosságra épített tudományos /természettudományos/ rendszert szeretett volna megalapozni. Így akart kitérni az objektivista tudományelmélet zsákutcájából./

Mindennek fényében Boldizsár által jelzett európai kulturális tradíciók önmagukban is árnyaltak, ellentmondások, összetettek. Olyannyira, hogy még Weber is a rickerti filozófiára építi tudományelméletét, vagy Spencer szociológiájában helyet kap a kanti "ding an sich" tétele. Amit az európai kultúrából Boldizsár hagyományként megemlít, az csak egy sok közül, nem maga a tradíció.

Boldizsár írása nem tudományelméleti írás, ezért nem lenne sportszerű részemről ezt a szálat folytatni. Annak, hogy tudományelméleti okfejtésekkel kezdtem írásomat, meg van a maga oka. Szerettem volna rávilágítani arra, milyen fajsúlyú kérdések, milyen megoldatlan helyzetek huzódnak meg a tudományelméleti háttérben. Így pl. Boldizsár által - viccesen - felidézett visszatükröződési elmélet ma már csak egy a sok közül, mint ahogy Lukács Esztétikájában - Boldizsár fő forrása - kifejtett elméletek is a kiindulópont - a valóság megketőzése - gyengeségében szenvednek. A filozófiai gondolkodás tradícióiban megjelenő ismeretelméleti gondolkodás - nem szólva most a tudományszociológia könyvtárnyi irodalmáról - régen túlnőtt /fölnőtt/ a meg lehetőségen sematikus, egyszerű, a történelem és a kultúra tényleges alakváltozásaira fittyet hányó tudományelmélkedésen.

Boldizsár véleményét a tudományos gondolkodás paradoxonainak elméleti tisztázatlansága miatt kételkedve olvastam. Tudományelméleti eszmefuttatása nem hoz újat, a régi, lejárt lemezeket ismételteti, ugyanakkor nyelvezetében nyíhatetlenül elvont módon érvel.

Igazi bajom a cikkel éppen e miatt van. Léhelyzetünket igyekszik felmérni, de elvont - és egyébként is kétséges - tudományelméletből indítja mondanivalóját. A probléma persze roppant nehéz, mert Weber bicskája is bele tört a tudós és tevékenysége között lévő kapcsolat vizsgálatába. Mindezek ellenére a léhelyzet megvilágítását nagy hiba elvont gondolatokba ágyazni, mivel így a kiindulópont termi meg a megoldhatatlanság feltételeit.

Igaznak tűnik amit ott-ott Boldizsár leír, méltán jogos dühvel mutatja be a renddé szerveződés archaikus viszonyait. Ugy gondolom, tárgyalásmódja, cikkének célkitűzése halmozza a tényeket, így túl sokat akar markolni. Számomra mégis tanulságos volt a mindent feltárni igyekvése, rámutatott ugyanis a helyzet tisztázatlanságára. Arra, hogy pl. nincs tisztázva - intézményesen és szervezetileg - a tudományos tevékenység feltételrendszere. Boldizsárnak abban pedig végkép igaza van, hogy a tudományművelés eszközrendszere egyáltalán nincs biztosítva. A tudományos feltételrendszer biztosításáról úgy gondolom le is mondhatunk, mivel az szervezeti, intézményi érdekek, konfliktusok, erőviszonyok konkrét alakulásának a függvénye, ezért formalizálhatatlan. Az eszközök bizonytalansága, kezdetlegessége, állapotuknak továbbra is a jelenlegi szinten történő biztosítása ellenben rendkívül szomorú jövővel kecsegtet.

Megemlíthetném, azt a hatást, ami az elektronikai forradalom várható "begyűrűzésével" jelentkezne. Ez azt jelentené, hogy az információátadás, tárolás, készletezés eddigi módjai, formái egyszerűen érvényüket vesztenék. Így aztán előállhatna az a helyzet is, hogy Boldizsár által lábjegyzetösszeíró tudománynak jelölt tevékenységet a számítógépek korszerűbben végeznék el, mint a tudományos ember.

Mindenesetre az valószínűsíthető, hogy az asztal fölött görnyedés, lámpánál irt scrok egymásután szedése, és a tudományos segédeszközök általunk is gyakorlott használati módja pillanatok alatt a semmivel lesz egyenlő. Ez azt jelenti, várható, hogy a tudományos tevékenység elemeit érett fővel 10-15 év múlva ismét meg kell tanulnunk.

Nem szólok most a hatás oktatáson belüli erejéről. Zárójelben jegyzem csak meg, a tudáselosztás mechanizmusai - a tömegkommunikációs eszközök változásánál már ma is tettem érhető - pl. az oktatás, nem vonhatják ki magukat ebből az emberi történelmet gyökeresen átformáló váltásból. Mielőtt bárki a technika fetisizmusával megvádolna, gyorsan leszögezem, tisztában vagyok az információ forradalom technikai-társadalmi funkcióival. Csakhogy. Minden technikai funkció egyuttal társadalmi funkció is. Erre szép példákat sorol fel a technikai legitimációt tárgyaló szociológia elmélet. Ugyanakkor e változások lehetőséget nyújtanak az információ és tudásmonopóliumok felszámolására.

E demokratizálódási tendencia lehetősége már előbb létrejött, kibontakozása azonban ma is várat magára.

Boldizsár legnagyobb tévedése - úgy vélem - éppen ezekben a kérdésekben van. A mindennapi élettől elkülönült, a mindennapi gondolkodástól élesen elváló tudományos rendszert - persze nem értékmentesen - feltételez. Szerintem a tudomány elit jellege és ezáltal monopolizáltságának bizonyos formája a polgári társadalmak megjelenésével feloldódik. Feloldódik, mint ahogy az ipari társadalmak beköszöntével bárki megtanulhat bármilyen szakmát - ha van erre társadalmi lehetősége. A tudományos képzettség éppen ilyen képességeket takar. A mindennapi gondolkodástól nem információinak szervezetségi foka, hanem a privilégiumokra épülő kulturális normák társadalmi csoporthoz való kötődése választja el. Mindez persze felveheti az intellektuális felsőbbrendűség álarcát is; nézőpont kérdése. Jól tudom társadalmi folyamatokat nem pótolhatnak technikai folyamatok, de megkérdőjelezhetnek. Ennek a kételynek jeleit vélhetjük felfedezni az elektronikai forradalomban.

Fel vagyunk-e készülve minderre? Nem. Boldizsár írása sem visz közelebb a jövő faggatásához, hiszen kissé poros kérdéseket tesz fel.

Megkérdézem, fel lehet-e készülni minderre? Talán igen, talán nem, kinek-kinek a lehetősége szerint. Mindenesetre, ha struccpolitikát folytatunk, ha intézmények, vagy a világot jogalanyok és jogtárgyakban szemrevételező nézetek mögé bujunk, aligha.

Félek, elkanyarodtam Boldizsár cikkének gondolatmenetétől. Leírtam, nem értek egyet vele elvont helyzetelemzésében, de ehhez hozzá kell tennem. Boldizsár kísérletét sokra tartom. Valóban jó, és kívánatos dolog lenne helyzetünkkel tisztában lenni. Valóban ildomos lenne szándékainkat, törekvéseinket minden lezártásgtól mentesen végiggondolni. Erre azonban a konkrét intézményes mozgástér leírása a legalkalmasabb megközelítés.

Boldizsár cikkéhez - befejezésképpen - egyetlen egy gondolatot szeretnék hozzátenni. Boldizsár - nagyon helyesen - élénk kritika alá veszi tudományos életünk irányító és szervező rendjét.

Ezen elcsodálkozom. Nem értem ugyanis mit vár Boldizsár az akadémiai szintű tudományszervezéstől. A tudományos irányítás történetét végiggondolva, politika és tudomány viszonyát elemezve nem kell különösen csodálkoznunk a mai helyzeten. Sőt. Ugy néz ki, beindult egy tudományos fejlődést elősegítő folyamat, ami természetesen nem mentes az ellentmondásoktól.

Ugy érzem Boldizsár kérdései a vagy-vagy kétértékűségét követő kérdések, még annak ellenére is, hogy tisztában van írásának sarkitottságával. Fel sem merül a gondolat, hogy a tudományos eredmények létrehozhatóak az intézményektől függetlenül, sőt nem feltétlenül párhuzamos tudományos minőség és tudományirányítási szervezet haladási iránya. Sokkal árnyaltabb ez is, mint minden kérdés, amit Boldizsár felvet.

Végül - hangsúlyozom - Boldizsár cikkét /írását, véleményét/ magamban úgy értékeltem, hogy az az evidenciákat cso-

dálkozó felkiáltással tudomásul vevő irás. Nem gondolom Boldizsárral együtt azt, hogy tudományos autonómiánk kérdései itt kezdődnek, valahol másutt keresendő mindez. Szerencsére. Természetesen a feltételeket ismerni kell, ezért nem funkciótlan Boldizsár eszme-futtatása. A kérdések kifejtése azonban már egy másik cikk feladata lehet.

- - -

Ienkovics Barnabás:

A FIATAL OKTATÓK JELENÉ ÉS JÖVŐJE AZ EGYETEMEN

Személyes ismereteim és tapasztalásaim alapján - lassan egy évtizedes egyetemi oktatói multtal a hátam mögött - szeretnék gondolatokat felvetni a fiatal oktatók jelenével és jövőjével kapcsolatban egyetemünkön. Helyzetünk, szerepünk megítéléséhez három különböző nézőpontból indulhatunk ki:

- 1./ az egyén helyzete /oktatói, kutatói előmenetele/;
- 2./ a munkahelyi /tanszéki, kari/ kollektiva helyzete;
- 3./ az egyetem helyzete a külső /társadalmi/ elvárások oldaláról.

Szeretném már most hangsúlyozni, hogy e három problémakör egymástól elválaszthatatlan, hogy csupán ugyanannak a kérdéskörnek - a fiatal oktatók jelenének és jövőjének - más-más nézőpontból való megközelítését jelölik.

1. Az egyén helyzete. Az egyetemre való /esetleges/ bekerülést követően minden fiatal oktató nagyjából ugyanazokkal a problémákkal küszködik: beilleszkedés, "adminisztrációs" terhelés, az oktatott tárgy ismeretének elmélyítése, a tanítás mesterségének megtanulása, a gyakorlat megismerése, szakvizsga, stb. A szakmai terhekhez a pályakezdők általános terhei járulnak: családalapítás, lakásszerzés, jövedelemkiegészítés egyéb forrásokból, stb. Mindezekhez járul még a tudományos tevékenységgel kapcsolatos jogi és jogon kívüli elvárás-rendszer: recenziók, önálló publikációk, nyelvvizsgák, második dip-